

NJIVA

KULTURNI VESTNIK

VSEBINA

- J. PAHOR: VISEČE STENE. (Nadaljevanje) — Stran 177.
- ALBERT ŠIROK: MEGLI (Pesem). — Stran 179.
- MARIJA KMETOVA: GOLOBOVI (Nadaljevanje) — Stran 179.
- FRAN ŽGUR: MOJI UMRLI MATERI (Pesem). — Stran 183.
- JANKO SAMEC: MELODIJA (Pesem). — Stran 184.
- Dr. HENRIK TUMA: KANALSKO PODOLJE. — Stran 184.
- STANO KOSOVEL: KAM NAJ GRE? (Pesem) — Stran 187.
- FERDO KLEINMAYR: PRIRODA V BOGOSLUŽJU IN BAJESLOVJU PRVOTNEGA ČLOVEKA (Nadaljevanje) — Stran 187.
- PREGLED: KNJIŽEVNI → KULTURNI — GOSPODARSKI — ŠOLSKI — Stran. 191, 192.

Štev. 12

Letnik I.

V TRSTU, DNE 24. JULIJA 1919

IZHAJA VSAK ČETRTEK. NAROČNINA: ČETRTLETNA 9 L^{it}, POLLETNA IN CELOLETNA SORAZMERNO. POSAMEZNA ŠTEVILKA 80 ST. UREDNIŠTVO IN UPRAVNIŠTVO TRST, ULICA MADONNINA 15, II. TELEFON 15-70. IZDAJA ZA „VIŠJI KULTURNI SVET“ IN ODGOVARJA ZA UREDNIŠTVO IVAN REGENT. TISKA TISKARNA EDINOST V TRSTU

Konsumne zadruge za Trst, Istro in Furlanijo

registrovana zadruga z omejenim poroštvom

123 ustanovnih članov

16720 vpisanih članov

Otvoritev prvega skladišča 3. decembra 1903

Dosedaj razdeljenih podpor vdovam, sirotam in bolnim članom	K	182.797,72
Zadružno imetje	"	257.733,84
Zadružni skladi	"	732.221,66
Vloge v hranilnem oddelku	"	4.277.653,89
Skupni inkasso od razdeljenega blaga	"	58.672.831,40
Dividende razdeljene v dobah od 1903-1916	"	217.171,94

Doba	Svota	Doba	Svota		
1903-1904	64609	38	1911-1912	1258363	68
1904-1905	143390	95	1912-1913	2436233	26
1905-1906	148450	19	1913-1914	4263591	69
1906-1907	201206	58	1914-1915	4911718	92
1907-1908	366482	97	1915-1916	6262462	25
1908-1909	615508	12	1916-1917	8967505	48
1909-1910	873392	40	1917-1918	12394163	11
1910-1911	1050829	18	1918-1919	14714923	27
			od 1. julija do 28. februarija		
		Skupaj	58672831	40	

Osrednji urad: Via San Francesco d'Assisi 21 in 23.

Osrednja skladišča: Via S. Francesco d'Assisi 21, 22, 23, 27, 40 in Via C. Battisti 23.

MEHANIČNA PEKARNA: Povprečna dnevna produkcija 120 stotov.

SKLADIŠČA ZA RAZPRODAJO:

TRST:

Skladišče 1	Via dell'Istria 10
" 2	del Belvedere 34
" 3	Settefontane 6
" 4	dell'Acquedotto 67
" 6	Donadoni 2 A
" 8	Girolamo Muziof 6
" 10	S. Marco 13
" 12	del Pozzo Bianco 5
" 13	del Lloyd 10

Skladišče 16	Kjadin (S. Luigi) 800
" 17	Škedenj, na trgu
" 18	Vrdela, delavska stanovanja
" 26	Via P. P. Vergerio 871
" 31	Rojan, fra i Rivi
" 34	Pončana, delavska stanovanja 196
" 35	Sv. M. M. zgornja

ISTRA:

Skladišče 5	Milje
" 9	Pulj
" 11	Izola
" 15	Koper
" 19	Pulj
" 25	Chiampore
" 27	Rovinj
" 28	Bertoki
" 29	Vizinada
" 32	Volovsko-Opatija
" 36	Buje

MESNICE Via dell'Istria 10 (I), Via Settefontane (III), Milje (V), Via S. Marco 22 (30).

Kruh se razprodaja v vsakem skladišču.

SKLADIŠČE OBLEK št. 20: Via Raffineria št. 3, I. in II nadstr.

Skladišča v popravi:

Furlanija:

Gorica (7)	Farra d'Isonzo (23)
Tržič (14)	Moša (21)
Panzano (klet) (24)	Kormin (22)
Gradiška (33)	

Nova skladišča (skorajšnja otvoritev):

TRST:

Via Giulia
Via Malcantone
Piazza dell'Ospedale
Via Barriera

ISTRA:

Piran
Škofije
FURLANIJA:
Žagrad

Priprava novih skladišč.

TRST: Novo mesto, Barriera nuova in Škorklja, Sv. Jakob, Čarbola, Sv. Vid, Greta, Barkovlje, S. Sabba.

ISTRA: Vodnjan, Villa di Rovigno, Valle di Rovigno, Momian, Sicciole, Strugnan, Sv. Lucija, Umago, Sv. Rok, Krevatini, Ika, Ičići, Lovrana.

FURLANIJA: Oglej, Aiello, Červinjan, Fiumicello, Fogliano, Romans, Ronki, Medea, Visco.

KRAS: Nabrežina, Sezana.

V PROJEKTU: Zadružna mlekarna.

TRST, aprila 1919.

VODSTVO

J. PAHOR

VISEČE STENE

(Nadaljevanje)

IV.

VSAKO priliko je porabil Drenik, da bi rudarjem predočil njih žalostni položaj ter jim pokazal, kaj in kako bi se vse dalo izboljšati. Toda prepričal se je kmalu, da na ta način ne bo mnogo dosegel. Delavci so ga sicer razumeli, vendar se je zanimanje hitro izgubilo, če ga je pri kom zbudil. Rudarji so bili uverjeni, da so vladajoče razmere nespremenljive. Vendar Drenik ni izgubil poguma. Neka notranja sila mu je govorila, da mora moše zganiti, da se osamosvestijo in si pomagajo. Dejstvo, da je sam več izkusil kot ostali, ga je le še podžigalo.

Govoril je o vsem z Gabrom, skrivaj in zaupljivo, in kmalu sta si postala najboljša prijatelja. Gaber je videl že marsikatero krivico v rudniku in jo tudi sam že pretrpel. Molčal je, a pozabil ni. Marsikdaj bi se bil oglasil, toda ker je videl, da se ne more zanesti na nikogar med delavci, ni imel dovolj žilavosti, da bi si pridobil somišljenikov. Kakor hitro pa se je bolje seznanil z Drenikom, je tudi že izbral izmed rudarjev živahnega mladenciča, ki se je v premogovniku že večkrat izkazal s svojo pogumnostjo in previdnostjo ter zbujal tudi Drenikovo pozornost s svojo razumnostjo. Poskrbel je, da so dobili v rovu skupno delo in pri tem so se nato spoznavali, kaj hočejo.

Prihodnje tedne so bili že pri različnih skupinah. Hkrati se je govorilo med rudarji o prepotrebnih prezračevalnikih. Delavci so sicer delali tudi prej v strupenem vzduhu, toda ko so videli, da bi iz rogov lahko odstranili pokvarjeni in napeljali vanje sveži zrak, se je budil v njih tih odpor, saj so vedno tako željno pričakovali trenutka, da bi stopili iz jam ter se navžili čistega zraka.

Istočasno pa so se oglašala že nova vprašanja. Izrabljeni rovi, že kdaj zapuščeni, so se polagoma ugrezali, toda nikdar jih ni dal inženir zasuti. Globoko v dnu premogovnika je pošumevala voda, včasih grozeče naraščala,

potem pa spet padala, a nikomur ni prišlo na misel, da bi mogla postati nevarna. Še govora ni bilo o tem, da bi družbina uprava poskrbela sesalke in dvigala vodo. Ves premogovnik je bil včasih prenasičen močvirnega plina in strupene ogljenčeve kisline, ki so jo izdihavali ljudje in konji; vzlic temu so morali rudarji na delo.

A ne le v rovih, tudi zgoraj se je včasih že sprožil razgovor o razmerah. Ko so ob sobotah zvečer stali rudarji drug ob drugem v gostilni, kjer ni bilo klopi, da so delavci stoje hitreje praznili posode, pa so se oglašali skozi šum in dim vzkliki, šale in strupene opazke na račun delniške družbe in vodstva. In tudi ob drugih prilikah se je razvnel pogovor o tem in onem, česar rudarji prej, še opazili niso. Ostalo pa je docela skrito, odkod izhaja agitacija.

Trije, štirje so med delavci dvignili glave in za njimi so jih dvigali drugi ter gledali, odkod prihaja luč. Kakor jezdec v gori, ki čakajo znamenja. Še je bila tišina pod zemljo, a so že pljuskali v kamenje izvirki in iskali poti v prostost.

Rudarji so oživljali. Tu eden, ki še ni bil truden v srcu, tam drugi, ki ni hotel pokopati povsem svoje mladosti v gluhih prepadih tuje zemlje. Nove misli so se razsule kot semenska zrnica skozi temo rogov ter se iskrale z udarci v blesk črnih ploskev.

Toda delo vzdramljenja ni bilo lahko in ni bilo majhno. Razpresti v vsej tišini mrežo, izbrati izmed mož žilave ter izločiti ozkosrčne in nezanesljive, to ni zahtevalo le velike previdnosti, temveč tudi močnega organizacijskega daru. Dolbsti je bilo treba posebno tam, kjer se je malodušnost pregloboko zajedla in zamorila vsako iskrico vere. A še najtežje je šlo med onimi, ki so stali vedno sami, ki jih niso mogle tudi najtrše razmere ni zlomiti, ni ukloniti. Tudi takih je bilo nekaj med rudarji. Poslušali so, majali z glavami ter s svojim trdovratnim prepričanjem včasih celo z zasmehom izpodbijali

najbolj živouverjenim zagovornikom samoobrane in napovedovalcem sprememb.

»Betlem je zgoraj,« so zavračali, »in ni tako močnega med vami, da bi Betlema vrgel. Premogovnik je v njegovih rokah in vi tudi. Zasumil bo, odslovil nekaj mož, ostali bodo pa še v tršem jarmu ko doslej.«

Toda do inženirja ni došla slutnja. Zgoraj je bilo še vedno enako. Stroji so tolkli, jermeni so sikali, roke so se gibale. Včasi se je dvignila iz zemlje gruča mož in na njih nasipe so stopali drugi. Prihajali so in odhajali in komaj najpozornejše oko bi ujelo znamenja, koliko življenja je doli med visečimi stenami.

Polagoma je razumel zadnji mož, da je njegova usoda v tujih rokah, ki store le to, kar zagotavlja podjetju novih dohodkov, da se trže moč iz njegovih mišic le zato, da ob koncu leta kolikor mogoče narastejo dobički premogovih polj. In zgolj iz teh vzrokov so tudi zgoraj, med stroji in črnimi nasipi begale žene ne le v opoldanskem svitu, temveč tudi sredi noči in z nestrpnim, utrujenja pijanim pričakovanjem jutranje zarje.

Za vsem spoznanjem delavcev je bil Drenik, dasi tih in neviden. Vse niti so se stekale v njegovi roki, vsak važnejši dogodek je zvedel in dobil po svojih zaupnikih toliko vpliva v toku premogovnikovega življenja, da bi se komaj mogel zvršiti resnejši korak brez njegovega znanja.

Skrivaj se je širil med rudarji list, ki jim je pravil, koliko daleč so že drugod in kako so prišli naprej le potom združenja. Uvideli so, da je tudi v njih že čas, da sklenejo vrste in nastopijo zedinjeni, da se izognejo posamičnim pogumnim žrtvam.

Med tem je dobil Drenik pismo, ki je tok stvari skoro odločilo. Obiskal je zvečer Gabra ter mu ga pokazal.

»Poglej!« je rekel. »Nihče več nas ne ustavi!«

»Kdo piše?« je hotel vedeti Gaber, ki mu ni bilo znano, s kom vse je prijatelj v zvezi.

»Osrednje vodstvo rudarskih organizacij. Odločili so se, da nam pridejo v pravi uri na pomoč in vzdrže odpor do skrajnosti.«

»Dobro!« je zadovoljno pritrdil Gaber. »Torej je glavni udarec le še vprašanje časa! Vendar je najina dolžnost, da preiščeva še zadnje možnosti stvari, ki jo hočeva izvesti.«

Sedla sta in Drenik je vzel drobno beležnico.

»Do zadnje podrobnosti morava premisliti,«

je nadaljeval prvi, »slednje navodilo si morava zapomniti.«

»Ni še tako nujno,« je menil Drenik. »To lahko prepustiva shodu, ki ga bo treba sklicati tik pred stavko. Tam se bodo določile podrobnosti. Delo je v glavnem skoro dovršeno, imeti moramo zdaj le še cilje pred očmi!«

»To je kaj enostavno. Glavni krivec je inženir, kar ve slednji rudar. Dokler bo Betlem v podjetju, dotlej ni pričakovati izboljšanja.«

Gaber se je prekinil in gledal prijatelja s pozornostjo.

»Torej?« je vprašal ta čez trenutek nape-
tosti.

»Menim, da ga je treba odstraniti. Druge rešitve ni.«

»Ne vem, če je ta prava,« je odvrnil Drenik vneto. »Nekaj je bližje. Prvo je, da se delavcem v rudniku oskrbi večja varnost in da se prizna vrednost njih dela.«

Počakal je, kaj bo rekel Gaber, toda ta je molčal.

»Če pa nam Betlem ne bi hotel ugoditi,« je nadaljeval, »potem zahtevamo, da ga družba odstrani. Ali ne bo prav tako?«

Gaber ni ničesar odgovoril.

»Se ne strinjaš s tem?« je hotel vedeti Drenik s poudarkom.

»Ne! Moje mnenje je, da mora predvsem izginiti inženir.«

Skoro bi prišla v navskrižje, da ni imel Drenik še posebne skrbi. Te namreč, da bi kdo razkril le eno nitko in ž njo vso široko mrežo priprav.

»Ali so vsi zaupniki zanesljivi?« je vprašal po kratkem premolku. »Sva li prav izbrala?«

»Le pomiri se, poznam ljudi!«

»Saj zase nimam skrbi,« je nadaljeval Drenik, »dobim delo povsod, toda drugi! In najhuje bi bili udarjeni naši zvesti. Mesece in mesece bi se morali boriti z gladom, prej bi pa še vse svoje prihranke žrtvovali! Kaj praviš k temu?«

Gaber pa je molčal in njegov molk je bil najglasnejši odgovor.

»Tudi to me muči, da sem razvil vse priprave tako tajno. Veliko raje bi odkrito nastopil, iz obraza v obraz.«

»Saj je vendar nemogoče!« je prekinil Gaber, »saj bi vendar takoj podlegel! In tajnost je v borbi navadno pogoj uspeha. To je edina pot!«

Še nekaj bi Drenik rad izpregovoril, toda ni imel dovolj moči. Bila sta včasih z Gabrom različnih misli in to ga je zadrževalo, da mu ni mogel povsem zaupati. Če bo morda že čez dvoje tednov vodil rudarje k nepričakovani zmagi ter dosegel, da se njih razmere zboljšajo, ali ne bodo tesneje priklenjeni k njemu? Vodstvo mu bodo izročili, njegova dolžnost pa bo, da se seznanj z delavskimi razmerami še drugod. Novih izkušenj si bo pridobil in s tem tudi vpliva v središču rudarskih združenj. Vedno dalje je videl pot pred seboj in vedno višje je vodila.

Pozno v noč sta sedela z Gabrom, tehtala in premišljala, preiskovala vzroke in posledice. Ko pa je Drenik odšel domov, je bil vzlic vsemu svež in razpoložen. Motno so brlele pozne svetiljke v zgradbah premogovnika, delo je hitelo dalje brez prestanka, brez počitka. Stroji so tolkli in med njimi so se gibale postave kakor bežne sence. Toda v vsem tem vrvenju ni bilo več nekdanje tope udanosti, kakor pričakovanje je bilo, Drenik

je čutil, pričakovanje vstajenja. Zaklical bi, vedel je, da lahko dvigne vse to nemirno premogovo polje z enim samim klicem.

In ko je prišel domov, mu ni bilo nič do počitka. Daleč, daleč so hitele njegove misli, preko morja v domovino. Tudi prej je že mislil na ženo in otroka, toda nikdar s tako živim hrepenenjem kot sedaj, ko je videl, da tečejo zasnovane stvari gladko in brez ovir. Zdaj, ko mu je nekoliko utešilo nemirno strast, ki ga je gnala v svet, se je odločil, da stori še drugi korak. Iztrgal se je rodbini, ne da bi to zahtevala zgolj potreba in zdaj ga je težilo kakor dolg.

Odločil se je in vzel list vzlic pozni uri. Naj proda, je pisal ženi, posestvo, saj ga sama itak ne more obdelovati. K njemu naj se preseli, da ne bo več čutil iz dalje njenih solz in očitaj. Videla bo, da je imel prav, ko je sledil svojemu zvanju in verjel svojim močem. Le še zadnji udarci in borba je dobljena.

(Dalje prihodnjič)

ALBERT ŠIROK:

MEGLI!

(Iz mojega nihilističnega katekizma)

Megla! — Edini simbol ti življenja!
Ti nami nebesa, ti nam peklo zastiraš,
z nami živiš, a z nami ne umiraš:
v tebi vse se spočenja injenja. —
Megla, — ti si močnejša kot moje oči.

Megla, — ti si pregosta, da te moj duh razprši:
tako sem postal
še sam tvoj vazal,
nad mano zapoveduješ zdaj ti!
Megla, — edina hrana naših duš!

Megla, — edino zelenje naših ruš!
Megla, — edina resnica resnic,
ki vsakdo te oznanja, —
sprejmi to pesem, ki ti jo suženj poklanja!

MARIJA KMETOVA:

GOLOBOVI

(Nadaljevanje)

BOG pomagaj vendar, ali ne bo konec te komedije! Zdaj mi pa že res kar preseda ta neumnost! Nekaj človek še potrpi — ampak takole. O-o,« je spet zastokal. »Da bi le že sedel v vlaku!« Počasi in ves sklonjen je bil prišel na kolodvor. Da bi bil prišel sekundo kasneje, bi bil zamudil vlak. »Hitro, hitro,« mu je klical izprevodnik in mahal s svetiljko. Kolikor urno je mogel je stopil Cene v vagon in s trdom sedel.

»Hvala bogu,« je zavzdihnil in si obrisal potno čelo. Ozrl se je po vagonu. Tam v drugem kotu je sedel starikav človek. Dremal je že. Cene se je zavil v suknjo, pomaknil klobuk na oči in zrl na tla. Rdečice ni bilo več v njegovem obrazu. Oči so bile velike in vodene, globoko udrte v jamicah. Obraz se je svetil, kakor bi bil voščen. Ustnice so bile blede, skoro modrikaste. Bradá se je vzdigala in padala z dihanjem; globoko v prsih

nekje je hropelo in cvililo. V možganih mu je tolklo z udarom koles dr-dr-dr-dr vedno enakomerno in z istim pritiskom. Cene se je videl sredi pšeničnega polja. Zlato se je blestelo klasje, mak je rdel in škrjanček se je vrtel v zraku in gostolel, gostolel kakor za stavo. Od kozolca sem je prihajala Manca. Vša mlada, kipečih prsi in polnih, zdravih lic. Izpod rute so silili bujni črni kodri. Beli ošpetlji so bili bogato našopirjeni, krilo nabrano, da je zaplapolalo pri vsakem koraku. Obstala je pred Cenetom in ga strme pogledavala. Cene se je zdrznil. Smehljaj, poln sreče in blaženosti je obkrožil njegova usta. Prijel je za klobuk, se odkril in globoko priklonil. Manca je živo zardela, se nasmehnila, prišla za krilo in zbežala proti hiši. Poln ljubezni je zrl Cene za njo in razprostrl je roke kakor v objetju. Obrnil se je in odšel zamišljeno po polju dalje, vedno dalje. »Bilo je, bilo —,« je zavzdihnil Cene in se naslonil na kolena. Klobuk je porinil nazaj. »O življenje, kako mamiš človeka!« je zavzdihnil, močno zakašljal in se potopil v čudne misli. — Sedel je na svetlem oblaku, zemlja je izginjala — samo zlato bleščeče solnce ga je obdajalo. Više in više ga je nesel oblak. Gori visoko — še više je blestela kristalna zvezda. Cene je iztegal roke po njej — in globoko dihal. Že je bil blizu zvezde, že se je dotaknil — ko je telebnil z tso silo ob trdo skalo in zavpil v groznicah bolečinah... Spet se je naslonil nazaj, in gledal v strop. Prazno je bilo zdaj v glavi. Peščena plan vse naokrog. Izza razpok so sikale kače. Na obzorju je rdelo krvavo solnce. »Oh,« je zaječal Cene in zakašljal. Z obema rokama je pokril obraz in začutil solze v očeh. »Kaj bo to, kaj bo to,« je stokal. »Ali sploh pridem kdaj domov! Kako čudno tesno mi je. Tako žalostno in brezupno. Sam pepel, samo pogorišče — sam konec — konec — konec — —« Zlezal je bil v kot. Tema ga je obdala, neprodorna tema. Zaspal je in globoko je sopal. Zdajpazdaj je zastokal v mučnih sanjah in zamahnil z roko. Klobuk mu je bil zdrknil na tla. Zakotalil se je pod klop — —

»Hej, hej!« ga je zbudil glas sprevodnika.

»Kaj, kaj pa je? je planil Cene po koncu.

»Da ne boste zaspali. Kam se že peljete?«

»Kam? Da — tako —« se je zdramil šele sedaj. Cene. »Potok. Ali smo že tam?« je rekel dalje.

»Potok?« se je začudi sprevodnik. »I saj smo se peljali že mimo!«

»Kaj — že mimo?« je zavpil Cene.

»Že. Vraga, da mi niste prej povedali tega! Zbudil bi vas bil. Hm — sitno je to.«

»Kateraj postaja bo zdaj?«

»Tako smo v Trebnjem. Stopite dol in zjutraj se popeljete nazaj.«

»Da, da. Eh — ta spanec me je premotil. No — nič ne de sicer. Prijatelja imam tu, pa prenočim lahko pri njem. Doma me tako pričakujejo šele jutri.«

»Škoda — res — škoda. Če bi mi bili povedali...« je godrnjal sprevodnik in odšel.

Pravkar je zapiskal vlak in obstal. — »Trebnje!« — je bilo čuti zategel glas. Cene je pobral klobuk in izstopil. Nič kaj dobro ga niso nesle noge. »Kakor bi imel svinec po vsem telesu,« je mislil. Zazeblo ga je. Hud mraz je bil pritisnil. Sneg je škripal pod nogami. Nebo je bilo jasno in polno zvezd. Cene se je zavil tesno v suknjo, privihal ovratnik in se s težavo pomikal dalje. Zdaj mu je spodrsnilo, zdaj se je nagnil na to, zdaj na ono stran. Kašelj ga je davil, da je komaj dihal. Vsak hip je postal in se prijel za prsi. Globoko upognjen je šel dalje. Ves se je tresel, in zobje so šklepetali. Časih ga je prišla omotica, da je omahnil kakor pijanec sredi ceste. »Bog daj, da prilezem vsaj do šole. Jekšeta bom poklical. Prenočil bom tam. Ah, zakaj sem bil res odšel od doma! —« Na polnoč je že šlo. Tupatam je brlela motna svetiljka ob cesti. Hiše so bile temne. Pes je zalajal in izginil za plotom. Komaj, komaj je bil prišel Cene do šole. Potrkal je na vrata. »Hej — Jekše — odpri!« Precej časa je trkal. Potem se je odprlo okno zgoraj. Jekše je pogledal na cesto in zavpil jezno: »Kdo pa je?«

»Jaz sem,« je rekel trudno Cene.

»Kdo — jaz?« je zavpil spet Jekše.

»Jaz — Cene Golobov.«

»Cene! Precej, precej!« je dejal Jekše in prihitel odpirat. Zarožljaj je ključ v ključavnici, vrata so zaječala v tečajih in se odprla.

»Dober večer,« je zamrmral Cene.

»Bog daj. Bog daj. Stopi brž, stopi!«

Cene je šel za Jekšetom, ki je svetil spredaj. Prišedši v sobo, se je sesedel na stol ob peči in zastokal.

»Za božjo voljo, Cene — kakšen pa si? Kaj ti je?«

»Malo čaja mi daj! V Ljubljani sem bil. Zaspal sem v vlaku in se zavozil. Slabo mi je prišlo,« je govoril tiho Cene in povetil glavo.

»Sleci se, sleci, Cene! — Lezi v posteljo! Koj dobiš čaja. Sam ti ga skuham. Saj veš — samec sem še — in prav je, da sem.«

»Kaj je prav?«

»Da sem samec.«

»Samec? A tako — prav, prav,« je mrmral Cene, in mel roke, dihal vanje in jih grel ob peči.

»Lezi no v posteljo!« ga je silil Jekše. Zaskrbelo ga je.

Cene je dejal:

»Poprej mi daj čaja, potem ležem v posteljo. Kako me jè, kako me jè. Ta preklicana bo lezen!«

»Kaj boš Cene! — Saj ni še tako hudo.«

»Hudo? Oh — sicer — ne vem. Pa vidiš, življenje podere človeka, ko sam ne ve kdaj. To pomanjkanje, sedem otrok — razumeš — ni šala to.«

»Kajpa, kajpa,« je pritrjeval Jekše in mu prinesel čaja. »Na izpij, zdaj, ko je še vroč. Spotiš se malo, pa bo. Tak čaj odvzame vso bolezen. Tudi meni je že pomagal. Nič ne maraj! Vreme je tudi dosti krivo. Časih gorko, časih mrzlo. Ne stori dobro to človeku. Obupati pa nikari! Saj smo vendar možje — hehe — Cene — kaj?«

»Časih sem obupan kakor onemogel stavec. Ha — saj res — konec še ne more priti!«

Jekše se je zasmel, ga udaril po rami in rekel:

»Kaj praviš, konec? Kje je še ta! Počakal bo še nekaj časa. Le korajžo —!«

»Jekše — ali veš — lepo je bilo časih,« je mrmral Cene kakor sam sebi in srkal čaj. Kimal je z glavo, kakor bi pritrjeval tajnim mislim in gledal topo v peč. Časih mu je legel čuden smehljaj krog ust in zamižal je. »Tako. Pogrel sem se. Hvala ti, Jekše! Kako dobro dene ta toplota!« Iztegnil se je zadovoljno in zamižal.

»V posteljo pojdi zdaj, Cene!« ga je silil Jekše, ki se je bal, da mu ne zaspi tu na stolu. Cene je molče vstal. Pa tako so se mu tresle roke in tako je bil slab, da se ni mogel sam sleči.

»Čakaj, čakaj Cene. Hitreje bo šlo, če ti pomagam.«

Cene se je nasmehnil in ga pogledal boječe kakor otrok. Ko je ležal v postelji mu je bilo

čudno dobro. Jekše je legel na zofo in upihnil luč.

»Še česa potrebuješ, Cene?«

»Nič — nič. Dobro mi je. Tako toplo — toplo —«

»Lahko noč, torej! Zjutraj te že zbudim! Kar brez skrbi zaspi.«

»Bom — bom — lahko noč!«

Cene je zaprl oči. Čudni kolobarji so se motovlili pred njim, rumeni, rdeči in zeleni. Zdelo se mu je, da je zaplesala vsa soba okrog njega in on da je zaplesal s posteljo po njej. Smehljaj se je; časih je votlo zakašljaj in hropel.

»Jezus vendar — slab je, bolj kot sem mislil,« je dejal Jekše. »Ne bom ga budil zjutraj; rajši pokličem zdravnika. Kam bo šel revež! Najbrž ga bo vzela še ta pomlad.« Kar ni mogel verjeti, da je Cene tako slab.

Cene je videl čudne prikazni. Premetaval se je po postelji, da je škripala. Zdelo se mu je, da lega grozna pošast nanj, sede na njegova prsa, ga zgrabi z dolgimi koščeni rokami za vrat in ga davi — davi. Komaj je sopes. Globoko je podihaval, hotel je klicati na pomoč, pa glas ni mogel iz njegovih ust.

»Jekše!« je zaklical čez dolgo časa.

»Kaj, kaj?« je hitro dejal Jekše in se sklonil.

»O nič — nič. Tako sem mislil. Ali še veš —? Hej — še veš, kako smo peli in trkali s kozarci —? Kako je bilo veselo časih? — Oh — zdaj pa takole —«

»Cene — zaspi — pa pomiri se!«

»Hm —,« je mrmral Cene. »Lepi dnevi so bili — pa težkih je bilo še več. O — sedem otrok! — Kaj bo ž njimi? Če — če umrjem... Umrjem? Jaz? Umrjem? — Ne — ne — ne —« je razprostrl roke in suval pred se, kakor bi hotel odpoditi smrt. »Kaj bo — kaj bo? Manca — ne bodi huda — nisem storil prav, da sem te vzela. Manca!« je govoril tiho v ihtenju. »Manca ne obsojaj me! — Nisem bil hudoben — samo tako slab sem bil. — Ne — ne — Manca. Ne preklinjaj me — ne — o bog!« Mrzel pot ga je oblil. Zeblo ga je, a v glavi mu je gorel cel pekel. »Kako bom prestal to? Domov — domov —« je ječal. Nemudoma je videl pred seboj vseh sedem otrok. Lačni so bili. Udratih lie, vsi koščeni — z izbuljenimi, bolnimi očmi so zrl vanj in iztegali roke v pomoč. Obupno so klicali: »Kruha — kruha — oče!« Cenetu se je zavrtelo. Grozna boleost ga je držala v prsih, kakor bi

mu kdo z ostrimi bodali kopal drob in ga mesaril na najhujši način. Nič več ni mogel. Komaj je še dihal. Zaprl je oči in onemogel.

Danilo se je že, ko je spet pogledal. »Kako dobro, dobro mi je. — Ne ne Manca — zakaj jokaš? Slab sem, praviš — slab? Res, Manca — slabo mi je bilo, a zdaj — zdaj mi je dobro. Samo zraka — zraka!« je zavzdihnil. »Odpri okno! — Tako — tako —. Tam je blago za te Manca — in za otroke. — Lepo sem izbral — kaj ne? Smehljaš se? No, vidiš — da sem dober! — Tako. O bog!« Glava mu je omahnila na blazino, in kri se je ulila iz ust in pordečila rjuho in blazino. Prsti so se krčevito stisnili, noge iztegnile. Omedlel je.

Takega je dobil zjutraj Jekše, ki je prišel z zdravnikom k Cenetovi postelji. Oba sta vzkliknila, ko sta zagledala kri. Vsa strjena je bila krog ust. Zdravnik se je nagnil in šepnil: »Še bije srce. Ni še mrtev. Hitro sporočite domov in pošljite po voznika!«

Jekše je poslal po svojo sestro, da bi bila tako dolgo pri Cenetu, dokler ne pride kdo njegovih domačih ponj. Sam pa je šel v Št. Jurij k Mancu. Manca je pravkar stopila na cesto, da vidi, če ne pride že Cene domov. Zagledala je Jekšeta. »Kaj hoče ta danes tu?« je mislila. »Gotovo je prišel Ceneta obiskat.«

»Dober dan,« je dejal Jekše, ki je bil že večkrat v Št. Juriju pri Cenetu. Sitno mu je bilo. »Kako povedati — kako to povedati?« se je izpraševal.

»Ste prišli k Cenetu, kaj ne? Stopite v sobo. Tako, pa sedite. Kaj vam je. Tako upehani ste. Cene je odšel v Ljubljano in mora vsak čas priti.«

Jekše se je premikal na stolu in vrtel klobuk v roki.

»Cene —.« Odkašljaj se je.

»Kako prosim?« ga je vprašala Manca in pogledala skozi okno, če že pride Cene.

»Slabo mu je prišlo.«

»Kaj? Cenetu slabo? Kako pa veste to?« se je prestrašila in grozna slutnja jo je obšla.

»Ponoči je hotel priti domov,« se je končno ojunail Jekše. »Pa — pa je zaspal v vagonu in se zapeljal do Trebnjega, namesto da bi bil izstopil v Potoku. In prišel je k meni. Legel je in zdaj —«

»Zdaj?«

»Ne zave se — in treba ga je pripeljati sem.«

»Jezus — Jezus!« je jokala Manca in vila roke kakor brezumna. »Torej je prišlo to — me je zadelo to —!« Sesedla se je na stol in jokala glasno.

»Saj vendar ni še mrtev. Še vse bo dobro,« je tolažil Jekše.

»Oh — kaj zdaj — zdaj?«

»Nekdo mora z menoj — domačih. Boljše bo zanj.«

»Jaz — oh —« ozrla se je po otrocih. »Kam naj grem jaz. Ne morem. Prosim vas, oglasite se na Griču pri Polonci in naj gre ona z vami!«

»Dobro — dobro. Proti večeru ali na noč ga bomo pripeljali. Saj veste — bolan je — in počasi bo treba voziti — tudi postati tu in tam. Samo ne jokajte tako, lepo vas prosim! Ni še izgubljeno vse! Potolažite se! Zbogom!«

Polonca je tudi vsa v strahu poslušala Jekšeta, se hitro oblekla in odšla z njim.

Cene se še vedno ni zavedel. Popoldne so ga naložili na voz. Sam Jekše je sel spredaj k hlapcu, Polonca pa je sedela poleg Ceneta. Debelo v rute zaviti in ves pogrtnjen je Cene napol ležal v vozu, napol slonel na Polonci. Obraz mu je bil blede kakor zid. Trpke poteze so obkrožale usta. Komaj čutno je dihal, tako, da je Polonca že večkrat mislila, da je mrtev.

Počasi se je pomikal voz. Konja sta prhala in udarjala s kopiti v mehki sneg. Bilo je južno vreme. Mraz je odnehal, gorka sapa je drhtela v ozračju. Cunjasti oblaki so se trgali. Zdaj pa zdaj se je prikazal mesec izza oblakov. In spet so ga zakrile megle. Večkrat je Polonca poklicala Ceneta, misleč, da se vendarle zbudi. Pa Cene ni odprl oči, ne izgovoril besede. Še vedno je tiščal pesti, da so bile žile debelo napete in temno-modre. Vrbe so drhte in otresale sneg, ki je padal z votlim bobnenjem z vej. Sneg in blato sta se mešala po cesti. Ko so se peljali mimo Griča je pri Golobovih zapel petelin. Polonca se je prekrizala in zašepetala: »Jezus — to pomeni smrt —.« Lojze je pogledal Ceneta in zmajal je z glavo. »Nič ne bo z njim, nič,« je dejal in odšel v hišo. Voz se je premaknil, in dalje sta sopela konja, že vsa vroča in trudna. Manca je hodila nekaj časa pred šolo, nekaj časa po sobi gor in dol. Držala se je z obema rokama za glavo in je stokala. Otroci so hodili za njo in jokali, najmlajša

je spala v zibki. Ko je zaslišala Manca prihajati voz, je skočila k vratom in obstala:

»Kaj?« je jeknila.

»Nič hudega, nič —« je dejal Jekše.

Polonca in Manca sta slekli Ceneta in ga spravili v posteljo. Jekše se je poslovil in odšel z vozom. Polonca je tudi odšla z njim in Manca je ostala sama pri Cenetu. Jekšetu je naročila, naj brzojavi iz Trebnjega otrokom v Ljubljano, da naj pridejo takoj. Sedla je Manca k Cenetu in ga gledala. Naslonila se je nanj in jokala. Ga klicala in milovala. Nič — Cene se niti zgenil ni. Ležal je, kakor bi bil mrtev. Do jutra — vso noč. Vsa vrto-glava je bila Manca zjutraj. Temnilo se ji je pred očmi. Morala je malo leči in zatisniti oči. Le za eno uro. Odleglo ji je. A solz ni bilo več. Ni mogla že nič več. Strmela je predse in molila. Ves Grič je kmalu izvedel o Cenetovi nesreči in vsa fara je govorila le o tem.

Kovač Drnule je bil prišel in zmajal z glavo, Stegnar je nekaj zamrmral in tolažil Manco, mlinar je obstal ob vratih in plašno gledal Ceneta. Župnik ga je dejal v poslednje olje. Z zdravnikom sta šepetala. Krog enajste ure so prišli oni trije iz Ljubljane. Glasno so jokali in klečali krog postelje.

Cene pa je ležal nem in bled. Tih in miren. Proti poldnevu ga je poklical Lojze in tresel za ramo. Cene je odprl oči in pogledal vse krog sebe, počasi in dolgo. Vsi so se oddehnili.

Še enkrat je pogledal Cene. Manca ga je vprašala tiho:

»Me poznaš, Cene?«

Cene jo je gledal strme in mirno in dejal čisto glasno in razločno:

»Pojdi se solit!«

»No>no>no, če pa takele govori, pa še ni konec. Ti Cene ti!« je dejal Lojze. »To — to pa ni lepo od tebe — to.« Drugi so se komaj upali dihati. Zakaj Cene je sklonil malo glavo, pogledal najmlajšo in dejal:

»Ta me ne bo poznala.« Zaprl je oči, se stresel — in izdihnil.

»Mrtev je,« je rekel zdravnik, in v istem hipu je zazvonilo poldne. Kmalu za tem pa so zvonili zvonovi Cenetu žalostno>zateglo: uči>telj>faj>mo>šter>uči>telj>faj>mo>šter — —

Manca se je zgrudila na kolena in drgetala po vsem životu. Anica in starejši otroci so glasno jokali, Lojze si je brisal solze, ostali so se pokrižali in tiho odšli. Polonca je sedela na stolu in ihtela. Mlajši otroci so začudeno pogledovali drug drugega — potem mamo in očeta. Slednjič so zavpili v glasnem joku. Najmlajša pa je mahala z ročicama v zibelki in se smehljala — — —

* * *

Proti večeru se je visoko dvigal mrtvaški oder. Na njem je ležal Cene; trd in koščen. Ljudje so ga prihajali kropit, poklekali na tla in molili. Polglasno so govorili med vrati in se razhajali. Spet so prišli drugi. Marsikdo se je jokal in brisal solze. Sveče so gorele v motnem blesku. Utrinjale so se. Vosek je zazvenel ob steklu krog sveče. Zadišalo je po vosku. Rože so drhtele ob odru. Mrliški duh se je širil po sobi.

Časih je Manca glasno zastokala, se opotekla in sesedla na stol. Prihajali so učitelji, pogovarjali so se o pogrebu, tolažili Manco in ji stiskali roko — — —

(Dalje prihodnjič)

FRAN ŽGUR:

MOJI UMRLI MATERI

Uporen duh, drug večnega razdvoja,
dni mojih je pobratim od zibeli;
pred vsakim dvigam glavo v misli smeli,
v brezupu črnem ne odklanjam boja!

A pri pogledu nate, mati moja
izginil je odpor zarisan v čeli —
Ljubezen in vesoljstvo sta objeli
preustvarili mi prsa v dom pokoja...

A zdaj, ko tu ležiš na smrtnem prti,
ko zvezdi dve, oči sta ti zaprti,
ko roci mirni, usta onemeli —

Kje moč odpor je v duši moji smeli?
Jaz dete sem, ki v silni boli samo
ne ve ne kod ne kam, le kliče mamo!

Kdo si, ki z lučjo razganjaš duš naših najglobje temine,
srca človeška z besedo mamečo ozdravljaš bolesi,
čustva neubrana preливаš v soglasij opojne prelesti,
pestrost življenja čaraš med čudežne grobne tišine? —

Ali si blizu, al daleč od mene? Kot solnce na nebi
umira z večerom, da zarja jutranja ga spet bo rodila,
v blaženstva hipih, o pesem neskončna, jaz čutim te v sebi,
kakor da večnost iz večnosti v ritmičnem taktu bi bila ...

Dr. HENRIK TUMA:

KANALSKO PODOLJE *)

PO dosedanjih rezultatih pariške konference je že gotovo, da Kanalsko podolje na Koroškem pripade kraljevini Italiji. S tem odprta so na stežaj široka vrata med Alpami do Kvarnera, ki vedó iz zahodne Padanske ravnine in od Adrije med stožeroma Žinovec (Schinoutz) 2001 m in Učke (Monte Maggiore) 1396 m po podoljih: Bele (Fella) in Vrtlinove grape (Bortologradben) čez Žabniško razvodje 817 m, Dunje (Dogna) in Zajzere čez sedlo Rudni vrh (Somdogna) 1405 m, Reklanice (Raccolano) in Rabeljske Jezernice čez Nevejsko sedlo 1195 m; Rezije in Učeje čez Krniško sedlo 1101 m, ter preko Furlanske ravnine po dolini Vipave na prevale pri Razdrtem (Präwald).

Nekdanja Avstrija se ob svoji premoči in poleg prejšnjih državnih drobcev italijanskega polotoka teh važnih vhodov v svoje zemlje ni nikdar zavedla. Ko je beneška republika za Marije Terezije urejevala vzhodne svoje meje, ji je cesarska vlada brez odpora prepustila važna sedla Rudnega vrha, Neveje in Krnice, saj je itak imela ugodnejše vhode čez Križno goro (Passo di M. Croce-Ploče-Plöckenpass 1363 m), čez Kanalsko podolje in Vipavsko dolino v odprto furlansko-benečansko ravnino. Tudi pozneje, ko je imela Benečijo pod svojo oblastjo, pustila ji je gorsko trdnjavo beneške Slovenije z vpadnima dolinama Bele in Tera v furlansko ravnino, nikar pa da bi bila videla in razumela geopolitični položaj slovenskega plemena, ki je prebivalo celoma in še prebiva večjema po navedenih podoljih, dolinah in ob gorskih prehodih.

Stari Rim je znal gledati bolje in je videl daljše. V zadnjem vogalu gornje italske

ravnine ob morju ustanovil je veliki vojaški in trgovski emporij v Ogleju (Aquileia), od tod vodila je cesta čez Kras in po vznožju Čavna do ajdovškega vojaškega taborja, dalje čez Hrušico v Nauportus, od koder so veslali po Ljublanici. Od Nauporta proti jugovzhodu, po celem Notranjskem, še danes kažejo sledovi vojaških nasipov obrambeno črto rimske Italije proti alpskim in panonskim plemenom. Tod bila je pred 18 stoletji meja gospodujoče Italije! Na sever od Ogleja vedla je druga pot po Beli, Tilmentu in Butu, čez Križno goro in čez Pontebbo po Kanalskem podolju v srce vzhodnih Alp. Na razvodju tega podolja, kjer danes stoji vas Žabnica, imeli so Rimljani svoj tabor, Camporosso.

Stari Rim upošteval je tod kakor drugod etnično podlago ter združil vsa plemena Karnov v eno upravno skupino.

Mlada Italija v svoji bujni narodni rasti posnema rada šlavne svoje prednike. Zнала si je sedaj dati odpreti vrata iz plodne svoje severne Padanske ravnine v Podunavlje in na Balkan. Od Kriškega prelaza pa do preval pod Nanosom prosta so ji sedaj vsa pota! Pariška konferenca odprla ji je po Kanalskem podolju med Pontebbo in Trbižem eno najvažnejših.

Vse poti iz Italije v Podunavlje in na Balkan gredó po ozemlju zasedenem po slovenskem plemenu. Na širokem kršnem pragu nad Adrijo, ki vede iz Sredozemskega morja v srce Evrope, prebiva od pamtiveka avtohtono slovensko pleme. Po solnčnih plogih in ravninah Karniških in Julijskih Alp so prosto in svobodni pasli v praveku slovenski pastirji svoje ovce in paháli zemljo slovenski poljedelci. Pol tisoč leta pred Kristusovo dobo zavladali so nad njimi in se

*) podolje — Talzug, dve ali več dolin nanizanih v enem pravcu.

pozneje pred njimi izgubili skoraj brez sledu keltski Karni. Slovenci prebivali so tod pred prihodom Keltov, Rimljanov in Germanskih vitezov.

Napoleon, ko je hotel zjediniti celo Evropo pod svojim žezlom, je uvidel važnost položaja slovenskega plemena ob Adriji ter ustvaril Ilirijo. Prvi vdahnil je mirnemu pastirju in poljedelcu slovenskega plemena zavest lastne narodnosti.

»Napoleon reče Ilirja vstan!
Ustaja, uzdiha, kdo kliče na dan?«

Koder prebivajo Slovenci še danes, izven sledov posameznih vojaških taborišč, posameznih poštnih postaj, ni nobenega sledu stalnega naseljanja ne Keltov, ne Rimljanov, ne Germanov. Povsodi so stara krajevna imena in morfološki izrazi neizkaljeni, tako čisti, kot alpski studenci, ki na istih tleh izvirajo. Tudi Kanalsko podolje je tako.

Kanalsko podolje sega od Pontebbe do Trbiža, od kolena Bele, ko se zavije na jug, pa do izteka Vrtlinovega potoka v Zilico, ki prihaja od juga proti severu. Na podanju*) obeh dolin so naseljene občine: Tabelj (Pontafel, Pontebba) Lipalja ali Depalja vas (Leopoldskirchen, Alle Glesie) Naborjet (Malborghetto), Ukve = Ukove (Uggowitz), Žabnice (Saifnitz, Camproso) in Trbiž = Trebež (Tarvis, Tarvisio).

Za podlago jemljemo ljudsko štetje izza leta 1900, ko je absolutno gospodarila nemška liberalna gosposka. Ona je takrat štela Slovence in Nemce za dobe, ko je nemški sodnik v Trebižu smelo dal odvesti v zapore 70letnega neomadeževanega moža iz Ukev, ko je izjavil, da po svoji vesti ne more pod prisego govoriti v nemškem jeziku, ker ga le za silo lomi, za dobe, ko je vaška učiteljica otroke učila, naj ptujce pozdravljajo nemški, ker tako zahteva uljudnost a tudi, da jim ptujci ne poreko zaničljivo, da so »Winden«. Število Slovencev je toraj bilo leta 1900. nastavljeno prav gotovo, kar najbolje pičlo. Šteli so v Tablju 734 prebivalcev, od teh 626 Nemcev, 12 Slovencev, 18 različne narodnosti; v Lipalji vasi 349 prebivalcev, od teh 7 Nemcev, 340 Slovencev, 2 nedoločene narodnosti; v Naborjetu 770 prebivalcev, od teh 730 Nemcev, 6 Slovencev, 10 različne narodnosti, 24 nedoločene; v Ukvah 985 prebivalcev, 43

Nemcev, 940 Slovencev, 2 druge narodnosti; v Žabnici 859 prebivalcev, od teh 52 Nemcev, 806 Slovencev in 1 druge narodnosti; v Trbiški srenji (odštevši Mrzlo vodo in Rabelj) 1612 prebivalcev, od teh 1273 Nemcev, 272 Slovencev, 1 druge narodnosti, 60 nedoločene. Slovenska vas Lušče (in ne Lužnica = Lussnitz) s 133 prebivalci je všteta med občino Naborjet popolnoma med Nemce. Vse prebivalstvo Kanalskega podolja leta 1900 je toraj znašalo 5310; od teh 2731 Nemcev, 2383 Slovencev, 29 različne narodnosti in 167 nedoločene.

Glasne zgodovine Kanalsko podolje nima, pač pa se da po nemških urbarjih in drugih pismenih poročilih, po arhivih italijanskih mest, še malo preiskanih, deloma po arheoloških sledovih, največ pa po krajevnih imenih določiti marsikaj. Da so Rimljani rabili prehod skozi Kanalsko dolino ter imeli utrjeno taborišče pri Žabnici, kažejo razkopnine. Niso pa nikdar kolonizirali te doline, ker ni sledu o tem. Da so od IX. pa do XI. stoletja furlanski pastirji in italijanski fužinarji silili preko Kanalskega podolja proti Koroški, kakor po celi vzhodni meji na Tolminsko in Goriško, kažejo imena Forca nad Rateškimi Jezeri, Trenta planina in Taljanska koča nad Zapotokom, Fonda nad Komno, Montura nad izvirom Tolminke in Kašina pod Krnom. Ta imena označujejo mejo, kako daleč so priganjali furlanski pastirji svojo čredo. Ob prehodih iz Karnije proti Goriški in Koroški so se vršili često srditi boji med slovenskimi in furlanskimi pastirji za posest pašnikov in še izza Marije Terezije je ustno sporočilo v Ovčji vasi, da so slovenski pastirji odsekali glavo furlanskemu pastirju, katerega so zajeli na sočnih pašnikih zadnje Žájzere, ko je vtihotapil svojo ovčjo čredo. Da so italijanski obrtniki ustanovili fužine, kaže ime Malborghetto, četudi je sestavljeno iz slovenske besede »mal« in laške »borghetto« toraj kaže, da je tudi ondi že poprej stala slovenska »Mala vas«, in razni sledovi, da so tudi fužine v medvodju Vrtlinovega potoka in Zilice italijanskega izvora.

Ko so po ustanovitvi mogočnega nemškega cesarstva zasedli nemški vitezi longobardske gradove v Furlaniji, zgradili nove po Koroškem in se zarili globoko v Kranjsko, takrat so tudi privedli seboj svoje nemške tržane

*) podanje — Talsohle, suola della vallata.

in jih naselili najprej v Malborghettu in Trbižu, kjer so obrtno prebivalstvo hitro in lahko pogermainili, posebno ko so leta 1007. Bamberški škofi prejeli te kraje v fevd. Pontafel na levem bregu pritoka Bele je pozna nemška kolonija, bil je še leta 1661. slovenski.

Tudi Kanalski dolini vzporedna Dunja je bila slovenska še v XVII. stoletju, nje prebivalci so hodili v farno cerkev v Lipaljo vas, še danes od Furlanov imenovano Alle Glesie. Šele ko so ustanovili posebno faro v sedanji vasi Dogna, se je pičlo prebivalstvo doline vsled priseljenja furlanskih pastirjev hitro pofurlanilo. Tudi Chiusaforte (Kluže) pred izhodom Reklanice, stoji na slovenskem ozemlju, kajti farna cerkev, ki je bila sezidana sredi X. stoletja stoji na holmu, ki se še danes imenuje »Morež« t. j. nasip mira*) in gruščca. Vzporedna dolina Reklanice pofurlanila se je še pozneje ter se nahajajo še danes čisto slovenska hišna imena na primer »della Meja«. Karakteristični vrh na izhodu reklanske doline se še danes imenuje Jama, tudi na vojaškem italijanskem zemljevidu 1: 75.000 z 1165 m, označen kot M. Jamma. Konec kotánje**) reklanske doline pa stoji Col Slav 2157 m., pod njim M. Baba 1701 m. V kotu čez »Mostiz« so leta 1809. Francozi udrli na Nevejo.

Točno zgodovinski vir imamo za okraj Mužac (ne Možnica = Moggio). Ta je bil še v XI. stoletju last koroškega slovenskega kneza Kocelja, ki je z oporoko leta 1085. daroval svoja posestva oglejskemu patrijarhu, naj bi v Mužcu ustanovil samostan benediktinov. Vse razrečje Bele izven nekaj krajev srednje doline je bilo toraj koncem XVII. stoletja še slovensko. Danes je le še Rezija in deloma Kanalska dolina.

Krajevna imena v Kanalskem podolju so bogata in pristna le po ozemlju slovenskih občin. Tudi jezik prebivalstva je tod čist, dočim je domača nemščina revna na izrazih, skoro degenerirana. Furlanski jezik je moral izginiti kmalu po nemški kolonizaciji, gotovo že pred petimi stoletji. Prav živo začutiš razliko v govoru, ako hodiš nekoliko dni v spremstvu slovenskega pastirja ali lovca in ga sledeče dneve zamenjavaš z nemškim. Dočim ti slovenski pastir ve imena za vsak količkej

karakterističen kraj ali vrh, napove ti nemški s pokvarjeno slovensko ali laško ali pa z očitno prevedeno besedo. Take pokvarjenke naprimer so: Siljev Plaz (Siebenkvass), Police (Politzen), Ronki (Rank), Veliki Vrh (Wilderspitz), Ravni (Fedraun), Krnica (Krnitzzen), Tamar (Patamergraben). Le malo je čisto nemških, navadno prav priprostih imen: Bärenloch, Schwefelgraben, Erlkopf, Dürerwipfel, Buchkopf, Alpenspitz, Schönsnitz, Schwarzenberg. Večina teh so prevodi za: Suhi Vrh, Črni Vrh, Lepi Vrh 1905 m, Wälsche Ritschen = Lašči prodi, Mittagsritschen = Prisojni prodi, Mittagskofel = Pöldnašnja špica 2089 m.

V sredni legi pobočja južnega mejnega pogorja***) in raztreseno po severnem gorovju posebno za hladne, sočne kotline in solnčne pologe je še precej, sedaj po nemški in slovenski izprijenih laških imen, dokaz, da so tod imeli svoje pastirske kočje furlanski pastirji in tod pasli svojo drobnico. Čisto laško ime je Forcella in Col de Mez nad Malborghettom. Pontebba se imenuje prvič leta 1307. (Glosarium Pramperii) kot Poltaiba. Očitno izprijena laška imena so Baškoni, Žalament, Stabét 1630 m. Lusora je izkvarjeno iz slovenske podlage Lušč' vrh, Granda in Granuda iz slovenske ograde z ohranjenim nosnikom, kar kaže, da so med slovenske pastirje prišli furlanski že takrat, ko je Slovenec rabil še nosnike, Marcilla iz Močila. — Krajevna imena toraj kažejo pradačno slovensko podlago, nad to je legla laščina in šele v znani zgodovinski dobi pristopila in pomešala so se nemška imena, ter se slovenska in italijanska izkvarila. Vsi visoki vrhovi nosijo pristna slovenska imena. Tako ima najvišji vrh nad Pontebbo »Žinovec« 2001 m še staro obliko žina za žima. Ves južno-mejni greben: Pöldnašnja špica, Piparji (izpipljene gore, izpipati po koroški toliko kakor izškrbati, izkrniti), Veliki vrh, Brda, Lipnik, Njivica, Kres, Jélovec, Velika Raván, Sedlo ter onkraj Pontebbe, Ploščat, v zilskem pogorju Žinovec, Gozdec 1919 m (sprijeno v Gisnitz), Kuk, Ostrnik, Zahomski vrh, Kapínj, Mirnik, Trbiška gora (Bürgerberg), kaže le na slovenski temelj.

*) mir po gornji soški dolini in Koroškem: Loses Gestein, sassi sciolti.

**) kotanja, Schlusstal, circo della vallata.

***) pogorje — Bergzug, dve ali več gorskih rajd nanizanih v enem pravcu.

Pariška konferenca je to zgodovinsko, jezikovno in narodnostno prezanimivo Kanalsko podolje odkazalo Italiji. Ako ostane pod varstvom zakonov, ki prebivalstvu zagotovi politično, gospodarsko in kulturno svobodo, skoro preneha preširno ponemčevanje potom vsiljenih šol in uradnikov ter Kanalsko podolje pod novimi gospodarji ohrani ne le svoj slovenski starodavni značaj, marveč v dogledni dobi prevlada nemščino. Lažje bo

Italiji poromaniti Kanalsko podolje, ker je močno razjedeno po trenju dveh plemen, med katerima so še vidni sledovi nekdanjega furlanskega, četudi le redko in le par stoletij naseljenega plemena.

Na teh narodnostno negotovih tleh bi se pač ob polni svobodi kmalu pokazalo, da gre ozemlje onemu plemenu, ki se na njem plodnejše in boljše razvija.*)

*) Pripomniti bi si usojali, da Kanalsko podolje vsled močnih nalivov in povodenj, povzročenih vsled nesmiselnega izsekovanja gozdov, leto za letom izgubiva na plodni zemlji, in je prebivalstvo prisiljeno izseljevati se, tako da njegovo število od leta do leta pada. — Op. ured.

STANO KOSOVEL:

KAM NAJ GRE?

Sama. Gospodar preklinja,
togoti se gospodinja, —
kam naj gre?

iz zemlje temine črne,
da resnico jim odgrne,
zbríše zla

z roko blede, z roko velo
njeno mlado; vroče čelo,
kjer gori

Nikdar videla denarja
ni, in zdaj naj odgovarja
in pove,

greh, ki ji teži ramena,
da jo oprosti bremena
vseh gorjâ.

plâmen vzvišene resnice
s svitom večne plamenice,
kjer žare

kam izginili so zlati?
Ah, da znala njena mati,
kak dolže

Toda od nikoder ni je,
da ji madež ta izmije,
razjasni,

njene prošnje nespolnjene,
čiste, do Boga iskrene
kakor dne

jo sramotnega dejanja,
bi zbudila se iz spanja
in prišla

da jo brani in neguje
in pred tujci obvaruje,
pogladi

žarka luč v obzorju jasnem
ob veselja petju glasnem, —
kam naj gre?...

FERDO KLEINMAYR:

PRIRODA V BOGOSLUŽJU IN BAJESLOVJU PRVOTNEGA ČLOVEKA

(Dalje)

II. Rastlina v bogočastju in bajeslovju.

ONA čudežna sila pretvarjanja biva po mnenju prvotnega človeka tudi v rastlinah; ona vseobča duša prehaja tudi vanje in iz njih. Tudi rastlina se more tedaj pretvoriti v drugo bitje, bitje, ki je napol rastlina in napol človek, ali pa napol rastlina napol žival. Primitivcu se to ne zdi prav nič neverjetno, temveč povsem možno. Zato obožuje silo pretvarjanja tudi v rastlini. In tako se ne smemo čuditi, ako nam kulturna zgodovina ali pa moderna etnografija pripo-

vedujeta o rastlinah, ki jih obožujejo, »molijo« plemena.

Od tega ni niti toliko časa preteklo, niti med kulturnimi narodi. O Slovencih beremo, da so Kobaridci na Tolminskem še leta 1331. častili neko sveto drevo ob svetem studencu.*) Da je bilo to drevo gotovo lipa, o tem ni dvoma, ker so si Slovenci že od nekdanj izbrali lipo za svoje sveto drevo (»lipov bog«), ker se je odlikovala pač po svoji rasti, dolgožitju, dišavi itd.

Jedro rastlinskega kulta, krog katerega se osredotočuje oboževanje rastline, je namreč

*) Dr. J. Gruden: „Zgodovina slovenskega naroda“ I. zvezek.

vera v drevo življenja. Če se le količkaj seznanimo s starobabilonskim, iranskim, grškim, indijskim, židovskim, germanškim bajeslovjem, srečamo v bajki o stvarjenju sveta vedno neko »sveto drevo«. To »sveto drevo« pa ne nastopa nikoli samo, temveč stoji vedno v bližini izvirka življenja, v bližini »žive vode«, in med koreninami drevesa, ali pa v njegovih vejah je vedno kača, oziroma zmaj. To sveto drevo stoji v prasetu, v deželi pradedov, kamor se bo vrnil nekoč človek.

Od tega bajeslovnega drevesa je prešel prvotni človek potem k drevesu bogoslužja, t. j. k drevesu, ki raste na tej zemlji in je oboževanja vredno. Gozdovi so bili najstarejša svetišča človeštva. O Slovencih vemo, da prvotno niso imeli zidanih svetišč, temveč so »darovali bogovom« v gozdih pod »svetim drevesom«. Isto je bilo med drugimi plemeni. In umetniško ostro izšolano oko bo še danes spoznalo v grških tempeljskih stavbah njihov izvor, ker veličastna stebrišča, ki jih obdajajo, niso drugega negoli v kamnu izražena drevesna debla. Steber — drevo!

Vsako drevo seveda ni postalo »sveto«, kakor tudi vsakojaka žival ne. Prvotni človek je kajpada izbiral med drevesi po posebnih znakih, po rasti, starosti, obliki. Izbralo si je to in ono pleme drevo za praočaka svojega rodu, za svoj »totem«. In zopet si moramo priklicati mi Slovenci v spomin ono čudovito čuvstvo, ki nas kljub tisočletni kulturi navdaja, ko stojimo košati stoletni lipi nasproti. Mi vidimo v lipi nekaj več negoli drugi narodi. Kaj je ta »več«? Zdaj pravimo, da je to »simbol«. A kaj je bil našim pradedom, ki o simbolih še niso ničesar slišali?

Globoko noter v krščanske čase, skozi ves srednji vek se je morala boriti krščanska cerkev proti častenju dreves, oziroma drevesnih duhov, ki jih je prvotni človek s posebno vnemo ljubil. Povsem se ta drevesni kult še do danes ni dal zatreti.

Z idejo drevesa smrti in življenja je prvotni človek tesno združil idejo o čudotvornem zelišču. Rastlinstvo je bogata življenska zaloga, a hkrati je prva lekarna človeštva. Stara čarovniška vera in zdravilska veda hodita roka v roki pri spoznavanju zdravilnih in zdravju škodljivih, strupenih rastlin. Marsikatera rastlina je izborna služila čarovništvu potom svojih opojnih lastnosti. Uživana na

ta ali oni način je omamila živce, navidezno prestavljala človeka v povsem drugačen svet, »pretvarjala« ga. Tako n. pr. tobak in iz raznih rastlin pridobljene opojne pijače, ki so bile nekoč sredstva starega čarovniškega bogočastja, a so danes — prozajično dovolj — končale v krčmi.

Druge rastline je prvotni človek zopet oboževal, ker so imele zanj nekaj skrivnostnega na sebi. Ali jim ni vedel za seme, ali jim — zajedalkam — ni našel korenin. Med Slovenci je igrala in igra praprot še vedno odlično ulogo. Praprot je bila posvečena Perunu naših pradedov. Zataktnjena za podboji duri je varovala hišo Perunove strele.

Bistvo tega častenja leži, po Juliusu Hartu, v veri v neko vsemogočno čarovniško rastlino, ki najčesteje izraste iz človeške, živalske ali božje krvi. Primerjaj bajko o »Zlatorogu«, iz čegar krvi so izrasle čudotvorne rože.

Imamo med kulturnimi narodi še nekaj spominov na to oboževanje rastlin. Cvetice, ki še dandanes sadimo na grobove preminulih, imajo prvotni pomen živo spominjati na tesno vez med umrlim človekom in rastlinstvom. Naš »mlaj«, naše »božično drevesce« z obeshenimi darovi spominjajo še danes na drevesni kult prvotnega človeštva.

* * *

III. Kamen v bogočastju in bajeslovju.

Zakaj je človek pričel oboževati kamen, da se najbolje dokazati, in sicer zopet na podlagi modernega domnevanja, da človek ni oboževal prirodne predmete same ob sebi, temveč ono domnevno silo pretvarjanja, ki se pojavlja v njih.

Kolikor nam more kulturna zgodovina povedati, je bilo prvo orodje in orožje človeka izdelano iz kamena. Mislimo si le takega prvotnega človeka, ki si n. pr. izdeluje kameno kladvo, ter za to določeni kamen tolče in bije z drugim, ali pa ga brusi ob drugem kamenu. Kamen se pri tem ugreje, iz kamena skoči iskra. In začuden primitivec zasledi v kamenu nenadoma dvoje različnih duš: eno kamensko in eno ognjeno, v katero se je pretvorila prva. In s tem je podana osnovna ideja šamanistične, fetišistične pravere o simbijozi ali dvobistvenosti ter o sposobnosti pretvarjati se. Pri tem pa še ne konča. Človek je kamen pre naredil v orodje ali orožje. Zdaj

mu ta kamen ni več kamen, temveč nekaj povsem drugega, kar ima čisto drugačne, nove moči in lastnosti. Človek je podal kamenu z obdelovanjem novo dušo.

Tako je začel človek oboževati kamen, namreč obdelan kamen. V paleolitični dobi, t. j. v najstarejši kameniti dobi, ko je človek kamen le surovo obtesal, najdemo le sledove kamene kulta. Ta kult pa se visoko dvigne v neolitični dobi, t. j. v poznejši dobi, ko je človek jel kamen tudi brusiti. Obdelovanje kamena in častenje istega hodita toraj vzporedno pot. Doba kamene kulture (kamena doba) je hkrati doba kamene kulta. Ta kult se je visoko razvil, vedel je človeka do kamene umetnosti. Kamnjen postane oltar, postane »sveti« kamen, v katerem biva neko božanstvo, ki mu je treba darovati. Svedča poštenje to le s tem, da poda človek kamenu neko gotovo obliko, ali da vsaj vreže vanj neko znamenje, nek obris, neko sliko, ter ga s tem razlikuje od drugih kamenov. To vrisavanje v kamen se razvija in napreduje postopno skozi tisočletja, dokler ne zadobi kamen slednjič človeške poteze ter postane kip. Eno pa je gotovo, namreč da s kamenim kultom vprvič nastopa svečeniški stan, svečeništvo. Vsepovsod, kjer se ta kult razvija, srečamo naravnost razkošnost v daritvah za umrlimi. Animizem, vera v čarovništvo, fetišizem, šamanizem obvladajo povsem človeški rod.

In v tej dobi opazujemo, kako skrbno si človek izbira »sveti kraj«. Sveto mesto označa pričujočnost svetega drevesa, svetega kamna in svetega izvirka. To so trije znaki, ki so skoro nerazdružljivi.

V Evropi, osobito v severnem delu Evrope najdemo že zgodaj visoko razvit kult kamena. Izraža se ta kult v tem, da je takratni Evropejec postavljaj veliko kamenje v posebnem redu. To postavljanje kamenov označamo z besedama »megalitična kultura« (kultura velikih kamenov). Ta kultura se izraža v treh oblikah, in sicer se zovejo take kamene skupine:

- menhirji ali bautakameni, (dolgi kameni);
- kromlehi, (krogli kameni);
- dolme ali kamene mize, (gomile).

Tu sem se pridružujejo umetno nanešeni griči, nasipi in grmade, ki jih je človek tudi stavljaj.

Menhirji (men = kamen, hir = dolg; keltsko) so surovo obklesani kameni od 2 do 9

metrov, včasih celo do 24 metrov visoki, ki jih je takratno ljudstvo često privleklo z oddaljenih gor ter jih postavilo navpično v gotovem redu, navadno v ravnih vrstah razvrščene v velikem številu. Pri Carnacu na Francoskem stoji še danes krog 300 menhirjev. Razvrščeni so od vzhoda do zahoda v deveterih do trinajstih vrstah, širokih 300 metrov in dolgih 4000 metrov. Pomislimo le ogromno delo, ki ga je opravilo tedanje ljudstvo s svojim okornim orodjem, da je te kamene odlomilo od skale, obklesalo, prepeljalo in postavilo na odbranem mestu, pa moramo sklepati na močno versko idejo, ki ga je tedaj obvladala.

Stopnja naprej od menhirjev so kromlehi (krom = okrogel, leh = kamen; keltsko). Kromlehi so v koncentričnih krogih razpostavljeni kameni. Osrednji, najožji krog je obstojal iz štirioglatih kamenov, na katere so bili povprek položeni v vodoravni legi podolgasti kameni. Tako je bila ta osrednja stavba, je bil ta najožji krog že podoben nekakemu stebrišču. Sredi njega je stal oltarni kamen, namenjen daritvam. Najlepši ostanek takega kromleha najdemo še danes severno Stratforda v nižini Salisbury na Angleškem. Zove se Stonehenge (Steingehänge) in kaže posamezne navpične kamene do 7 metrov višine. Deloma so se posamezni kameni prevrnili, vendar je oblika tega »svetišča pod milim nebom« še danes prav očitna. Krog vnanjih kamenov meri v premeru 88 metrov. V sredini leži 4 metre dolg oltarni kamen. Krog njega se vrste v obliki podkve po 2 metra visoki kameni. Krog teh je sledil polukrog mogočnih triolitov, t. j. trokamenov, sestavljenih iz dveh po 5—6 metrov visokih navpičnih kamenov, ki sta nosila na temenu podolgast vodoraven kamen. Triolit, oltarnemu kamenu naproti stoječ meri 7 metrov višine. Ta drugi krog je objemal krog po 2 metra visokih menhirov in tega zopet krog 4½ metre visokih stebastih, štirivoglatih kamenov, ki so skoz in skoz nosili na temenu vodoravne povprečne kamene. Tako je izgledalo to primitivno svetišče iz dobe kamene bogočastja.

Dolme (gomile) srečamo izvzemši Avstralije po vsej naši zemlji. Njihova oblika je priprosta. Na enem, dveh ali več navpičnih kamenih leži orjaška kamenita plošča. Vse skupaj ti napravi vtis kamenite mize. Te

gomile so postavljene večinoma na vrhu gričev, dobro vidne iz ravnine. Deloma so še pokrite z nanešeno zemljo, deloma je izpral dež zemljo in stoje gole.

Če vprašamo po pomenu teh dolm, je edini stvarni odgovor, da so to grobovi, kameniti grobovi, in sicer nekdanjih junakov in prvakov plemena. Za to govori že dejstvo, da so nekatere teh dolm prave pravcate kamenite sobice, ki jim celo vhod zapira kamenita plošča. Ni izključeno pa, da so se na kamenitih ploščah dolm vršili tudi »sveti« obredi, daritve, svečanosti, in krog dolm ljudska zborovanja. Grob junakov in prvakov plemena je bil pač »svet kraj«. Pozno not v krščansko dobo se je morala cerkev boriti proti žrtvovanju na takih gomilah, znamenje pač, kako globoko je bil kult kamena vkoreninjen v ljudstvu. In povsem še vedno ni prešel. Še danes se živo spominjam, kako me je star kmet iz Brnce v Beljaškem okraju na Koroškem nekoč peljal na vrhunec sredi svojega gozda ter mi tam z veliko spoštljivostjo pokazal »križan kamen«, pod katerim je domneval, da je zakopan zaklad, ki ga pa nismo našli.

Kaj pa naša narodna pravljica? Tudi ona pozna »steklene gore«, gomile in kamenite mize. Spomnimo se le na kralja Matjaža, ki spi pod dvema nadenj poveznjenima gorama ob kameniti mizi. In kamenita miza pod lipo naših narodnih pesmi? Ni li tu reminiscenca (spomin) na dobo kamenega kulta?

Nekoč sem preživel par tednov na Banjski planoti pri Kanalu na Goriškem. Na tej planoti se dviga več vršičkov. Večinoma so okrogli in obrasli. Eden pa, obrnjen proti Batam v dolini kaže na slemenu oster, skalovit greben. Skale stoje navpično, tuintam leži kakšna prav slučajno počez. Ljudstvo imenuje ta greben — gomila.

In če prav presodimo te gomile ali dolme, moramo najti v njih že osnutek piramid, onih umetnih skalnatih grobov egiptovskih kraljev — faraonov.

Kromlehi so bili prastara svetišča, zgrajena — kakor rečeno — v objemajočih se (koncentričnih) krogih. Očrt, oziroma tloris teh svetišč, označen s piko obdano z enim ali več

krogov, je nosil prvotni človek na raznem, posebno naprsnem kinču prav rad s seboj. Bil mu je »totem«, nekak »škapulir«. Ta očrt pa je vrisal prvotni človek tudi na mejne kamene svojega sela, v svojo posodo, orodje itd. Babilonec je nosil iz opeke narejene ploščice kot »amulet« krog vratu. Tudi pri Kanaancih, Feničanih, Sircih in Hebrejcih pred Mozesom igra »sveti kamen« veliko ulogo. In tudi pri Hebrejcih po Mozesu je imel dragulj v prsnem ščitu velikega duhovna svoj pomen, obrezovanje novorojenčka pa se je vršilo s kamenitim nožem, dolgo potem, ko je bilo železo in jeklo že znano, kakor so se poganske klavne daritve vršile edinole s kamenitim nožem.

Toliko je danes jasno, da je prvotni človek koncem megalitične dobe pričel zapuščati vero v čarovništvo ter se jel obračati k oboževanju zvezd in solnea. Pričel je obhajati kres z raznimi krvavimi žrtvami. En sam dokaz, in sicer iz načina, kako je bil stavljen kromleh pri Stonehengu, ki šteje krog 1680 let starosti že pred Kristusovim rojstvom. Iznad oltarnega kamena tega svetišča je videl tedanji svečenik o kresu izhajati solnce naravnost nad osamljenim kamenom (menhirjem), ki je stal in stoji še danes prilično 70 metrov izven kroga svetiščnih kamenov. To je dejstvo, ki se more še danes kontrolirati, in ki dokazuje, da oni osamljeni kamen ni bil postavljen brezmiselno tjakaj.

Kult kamena se je še do danes ohranil v eni izmed najstrožjih monoteističnih (enobožnih) ver, v mohamedanski veri namreč. To je kult Hadžarja, izpodnebnega kamena, ki ga hranijo v Kaabi v Meki. Zdi se protislovje, ali kdor umeje ljudsko dušo, njen konservatizem in zna upoštevati kompromis, ki so ga morali sklepati najčistejši duhovi s tradicijo, bo umeval tudi ta ostanek prastarega kulta v novi religiji in ga opravičil.

Dolgo pa je životarila vera prvotnega človeka v zdravilno moč kamena. Spomnimo se le na »kamen modrosti«, ki so ga še v srednjem veku iskali alhimisti, in ki ga še danes — bodi rečeno brez ironije — nismo našli.

(Konec prihodnjič)

Književni.

En narod — ena književnost. Na društveni skupščini »Društva hrvatskih književnikov«, 7. junija 1919 v Zagrebu je predaval predsednik dr. Nikola Andrić o književnem edinstvu Srbov in Hrvatov. Skupščina je sklenila, da se pošlje ta razprava vsem srbskim in hrvatskim kulturnim društvom. Geslo »jeden narod treba i jednu književnost« ni novo. Že pred 68 leti ga je oznanjal Gaj v »Narodnih Novinah«. A danes po »velikem zlomu in velikem zedinjenju« je treba, da se končno izvrši. — Gre za en dialekt in en alifabet.

Od najstarejših časov je vladal v hrvatski umetni književnosti ikavski dialekt (ki govori in piše n. pr. za slovenski belo »bilo«); A po tem so se zlasti dalmatinski pesniki (Kačić, Mikalja, Palmotić) odločili za bosensko-hercegovo jekavsko narečje, ker se jim je zdelo najlepše (govori in piše se »bijelo«). Srbi so pa bili (razen Karadžičevega kroga) in ostali tudi v književnosti do danes ekavci (belo), ker sta obe književni središči Beograd in Novi Sad v čistih ekavskih krajih. Dr. Andrić se odločno zavzema za to, da bi sedaj vsi sprejeli ekavščino. Jekavci so dandanes v književnosti samo Hrvati, a jim je pravzaprav tuja. Noben ilirski prepoveditelj ni bil jekavec po rodu, vsi so se je morali učiti iz knjige. Mi — pravi Andrić — smo jo pisali in jo pišemo bolj pod neko sugestijo, češ da je nekaj pristno hrvatskega, dasi so prav v Hercegovini in Liki Srbi jekavci, a Hrvati ikavci. Kdo je že kdaj napisal eno edino pesem metrično po zakonih jekavščine docela pravilno? Morda kak filolog — pravi Andrić — ki je hotel prav pokazati, da je taka pesem možna. »Sentimentalnost, ki nas veže z jekavsko narodno poezijo kot idealom klasičnosti in jezikovne muzikalnosti, naj nam le še dalje ostane sladka sentimentalnost,« a sami se odločimo za krepkejšo ekavščino! Če se to doseže, bo ena velika zapreka popolnega književnega edinstva odstranjena.

Druga zapreka je alifabet. Široki hrvatski sloji ne berejo cirilice, a srbski ne latinice. Za Hrvate je cirilica, a za Srbe latinica mrtva. To je rak-rana vse preteklosti. Andrić jo pripisuje cerkvi, tekmi med Carigradom in Rimom, češ Rim je hotel pridobiti ljudi z latinico za rimsko cerkev, Carigrad s cirilico za vzhodno cerkev. Pomisliti bi pa morali Srbi in Hrvati, da niti ni cirilica po svojem postanku srbska, niti latinica hrvatska. Zato niti eni, niti drugi ne bi ničesar izgubili, ko bi se tej ali oni odpovedali. Gre le za načelo: kaj je bolj praktično in kaj bo končno vendarle zmagalo. Že pokojni srbski književnik Skerlić je poudarjal, da bo končno zmagala latinica in da jo bo sprejel tudi zdravi srbski um, saj jo sprejemajo celo Japonci na daljnem vzhodu. V državi SHS bo pisalo že itak dve tretjini Jugoslovancev latinico, in kar je poglavito z latinico bo stopil ves jugoslovanski narod v »književnu zajednicu cijelega kulturnega svijeta.« Res da je bila Srbiji zlasti med vojno cirilica simbol narodne samostojnosti — Avstrija jo je mrzko prepovedala — a to ogrožanje narodne samostalnosti od avstrijske strani je sedaj za vedno prenehalo. Zato ni nobenega razloga več, da bi se Srbi še držali cirilice. Ker je pa cirilica tako trdno združena z liturgijo, naj ostane v liturgiji še nadalje. Ako dosežejo Hrvatje slovansko bogoslužje, naj

sprejmejo tudi oni namesto glagolice cirilico. Tako bi bila cirilica skupna sakralna pisava, a latinica kot predstavnica svetovne kulture skupna v državljanskem in književnem življenju.

Slovenci to misel iskreno pozdravljamo. Sami smo ekavci in srbski jezik nam je bil že doslej v marsičem bliže. Ako pa Srbi opuste še cirilico in sprejmejo latinico, bo tudi nam kulturno edinstvo zelo olajšano. Glede slovanskega bogoslužja in cirilice v Cerkvi zastopajo jugoslovanski škofje isto stališče, in Rim se bo težko ustavljal upravičeni zahtevi celokupnega jugoslovanskega naroda. S tem bi položili najtrdnije temelje našemu kulturnemu in narodnemu razvoju.

A. R.

* * *

Nove knjige.

»Priročna slovnica italijanskega jezika« — sestavil: Ferdo Klajnmayr — založil J. Štoka — strani 223 — cena mehkovazanemu izvodu 3 Lire 60 stot. — Sprejeli smo v ogled to slovnico ter jo brez drugega priporočamo vsakemu Slovencu, ki se hoče priučiti italijanskemu jeziku. Slovnica je razdeljena v štiri dele, od katerih je prvi posvečen teoretičnemu učenju, ostali trije pa praktičnemu izvajanju. Prvi del — slovnica — obsega 96 strani ter je razdeljen na način, da postopno uvaja v spoznavanje glagola, kar tvori bistvo in jedro italijanske slovnice. Slovniška pravila spremljajo številni izgledi in naloge. Drugi del podaja besedni zaklad z 2500 izrazi, tretji del prinaša trideset italijansko-slovenskih pogovorov dnevne rabe, četrti del pa šestdeset pisem, med temi mnogo trgovskih, ter opravnih spisov. Knjiga je vseskozi praktično urejena, in točnost iste nam jamči že dejstvo, da jo je pred natisom pregledal italijanski pesnik Luigi Krischan-Crociato, šolski ravnatelj v Trstu. Naroča se pri J. Štoki v Trstu, ulica Milano šte. 37, knjigarna.

O knjigi prinesemo oceno.

»Matica Slovenska« je izdala za l. 1918 sledeče knjige: dr. Karel Ozvald: »Smernice novega življenja«; XXVII. zv. Zabavne knjižnice: Ksaver Meško: »Slike« in XXII. zv. Knezove knjižnice: Juš Kozak: »Razori«; Rado Murnik: »Tujec«; dr. Ivan Grafenauer: »Valentin Vodnik — pesnik«.

F. S. Finžgar: »Veriga«. Ljudska zgodba v 3 dejanjih. Izdala in založila Nova založba. Ta naša najboljša ljudska igra, ki je doživela v ljubljanskem dramskem gledališču sijajen uspeh, je izšla v lepi in okusni opremi.

»Strifarjeva antologija«. — Uredil in uvod napisal dr. Ivan Prijatelj. V Ljubljani 1919. Izdala in založila »Tiskovna zadruga«.

Vladimir Levstik: »Zapiski Tine Gramontove«. Izdala in založila Omladina. Ljubljana 1919.

Dr. Fr. Ušeničnik: »Pastoralno bogoslovje«, I. zvezek. Izdala in založila Jugoslovanska knjigarna.

»Pogled v novi svet«. Spisal ***. II. zv. propagandnih spisov »Slovenske Socijalne Matice«.

Dr. Alojzij Zalokar: »Ljudsko zdravje«. Izdala Tiskovna zadruga v Ljubljani 1918.

Milko Brezigar: »Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva«. Izdala Omladina 1918. Ta publikacija, posve-

čena dr. Korošču, je prvo delo, ki v celoti podaja vire in možnosti bodočega razvoja na slovenskem ozemlju kraljevine SHS, bilance in zaključke, ki so danes ravno tako važni za sleherne, kakor njegovi zasebni računi.

Dr. Joža Glonar: »Naš jezik«. Izdala in založila Omladina. V Ljubljani 1919.

O vseh teh knjigah priobčimo podrobnejše ocene v prihodnjih številkah.

Kulturni.

Ustanovni občni zbor »Ljudskega odra« pri Sv. Ivanu pri Trstu. — V nedeljo 13. julija se je ustanovila podružnica »Ljudskega odra« v Sv. Ivanu pri Trstu. Predsednik tržaške matice dr. L. Čermelj je pozdravil navzoče (prijavljenih okrog 180 članov) ter podal besedo tajniku »Kulturnega sveta v Trstu«, ki je kratko očrtal namen in pomen »Ljudskega odra«, povdarjajoč osobito, da »Ljud. oder« ni in ne sme biti šumno, paradno društvo, temveč mora orati tišje a tem globlje. Potrebna je v prvi vrsti socijalna naobrazba, in to naj novoustanovljena podružnica širi čimdalje mogoče, ker bi ta sicer v nasprotnem slučaju ne imela ne povoda, ne pravice obstajati in delovati. Predsednik prečita nato podružniška pravila, ki jih zborovalci sprejmejo brez ugovora. Volitve so podale sledeči izid:

Dr. Lj. Vadnal, predsednik; V. Trobec, Fr. Udovič, Sabadinova, B. Hvala, J. Birsa, K. Pahor, Valentič, dr. Krnev, odborniki; Fr. Strgar, A. Čarga, D. Kodrič, nadzorstvo. — Pri slučajnostih povdarja V. Trobec pomen predavateljskih večerov in jezikovnih kurzov, omenja tudi, kako bi si podružnica lahko ustanovila tamburaški in pevski zbor.

Posrečeno zborovanje se je zaključilo opoldne. Novi podružnici želimo najbolje pri njenem kulturnem delu.

»Ljudski oder« v Trstu nadaljuje svoje prosvetno delo z vsemi silami, ki so mu še na razpolago. Klic po predavateljih narašča od dne do dne, osobito z dežele. To je razveseljivo znamenje, osobito onim, ki hočejo skoro obupati, ko berejo v dnevnem časopisju toli nepotrebnih vabil na nepotrebne »javne ples«. Dobro jedro med našim ljudstvom silí v ospredje z zahtevami, ki pričajo, da samo želi ohraniti se v teh razburkanih časih. »Ljudski oder« danes nikakor ne razpolaga s številnim predavateljskim materijalom, ustreči pa skuša vsem. Tako je v nedeljo 13. t. m. predaval v Sv. Križu pri Trstu, sodrug dr. Henrik Tuma, V sredo 9. t. m. in 16. t. m. pa je predaval v škednju sodrug Ferdo Kleinmayr. Snov predavanja je bilo socijalno vprašanje. Vsa predavanja so bila naravnost krasno obiskana. V najkrajšem času se prično slična predavanja pri Sv. Mar. Magdaleni pri Trstu.

Gospodarski.

V Plavjah pri Škofiljah se je vršil v nedeljo 13. t. m. javen shod, ki mu je bil dnevni red: »Kmetiška zadruga«. Poročeval je naš agilni sodrug M. Lovko. Obisk s strani domačinov naravnost ogromen; uspeh temu primeren. Blizu 200 kmetovalcev se je oglasilo, da se včlanijo v »Kmetiško zadrugo«. Prav tako! V združništvu je spas!

Šolski.

Vseučilišče v Ljubljani. Minister prosvete Ljuba Davi-dovič je predložil Narodnemu Predstavništvu v Beogradu to-le zakonsko predlogo, ki je bila po daljši debati, v

kteri je med drugim prof. Lončar govoril proti bogoslovni fakulteti, tudi sprejeta.

Člen I. V Ljubljani se osnuje vseučilišče kraljestva SHS, ki ima pet fakultet: bogoslovno, pravniško, filozofsko, tehniško in medicinsko. Medicinska fakulteta bo imela dva prva pripravljalna letnika.

Člen II. Vse fakultete se otvorijo začetkom šolskega leta 1919/20 in sicer: bogoslovna, filozofska in pravniška v popolnem obsegu, tehniška s prvim in drugim letnikom, medicinska s prvim letnikom.

Člen III. Dokler ne bo izdelan zakon in uredba, se bo upravljalo vseučilišče v Ljubljani po zakonu in uredbah za vseučilišče kraljestva SHS v Beogradu.

Člen IV. Ta zakon stopi v veljavo, čim ga podpiše kralj, obvezno moč pa dobi, čim bo objavljen.

Naš članek v 10. številki »Problemi Julijske Benečije«, ki ga je sestavil prof. A. Oberdorfer, ter članek »Število slovenskih učencev v Trstu začetkom šolskega l. 18.-19.« našega sotrudnika L. v št. 4. je posnela »Edinost« z dne 13. julija. Prihodnjic prinesemo v »Pregledu« nadaljne zanimive podatke s šolskega polja.

se dobi po vseh tobakarnah v mestu in na deželi. Cena 80 stot.

TRST □ **Guglielmo Weiss** □ PROSEK
Valdirivo 23 □□□□□□□□ Telefon 29-78
priporoča svojo

KOLOSALNO ZALOGO

italijanskih belih in črnih vin; ter prístnih dalmatinskih in domačih prve vrste. Odjemalcem na deželi priporoča poleg rečenih vin tudi najfinejši pelinkovec in žganje po konkurenčnih cenah v obširnem skladišču na Božjempolju pri Proseku

Tržaška hranilnica in posojilnica

registrovana zadruga z omejenim poroštvom
Trst, Piazza Oberdan št. 2, I. nadstr.
(v lastni hiši) vhod po glavnih stopnicah.
POSOJILA DAJE na vknjižbo, na menice ter na zastave in amortizacijo za daljšo dobo po dogovoru
ESKOMPTUJE TRGOVSKE MENICE.
HRANILNE VLOGE sprejema od vsakega, če tudi ni ud, in jih obrestuje po **3%**
Večje stalne vloge na tekoči račun po dogovoru.
Rentni davek plačuje zavod sam. Vlaga se lahko po eno krono, ima varnostno celico (safe deposits).
Uradne ure: od 9 do 13. Telefon 952
Izplačuje vsak delavnik ob uradnih urah.

ČEVLJARNICA JOSIP KOLENC

TRST

VIA COMMERCIALE ŠT. 14, I.

izvršuje vse v njeno spadajočo
stroko najsolidneje in najceneje.

Gostilna v Delavskem domu

ulica Madonnina 15

Izborna domača kuhinja. Izbrana domača in tuja
vina. Cena brez konkurence. Točna postrežba.

Posebnost: česke močnate
jedl in slaščice.

Za obilen obisk se priporoča.

Viktorija Ploder
gostilničarka

Tvrška Race & drug

TELEFON 24-95 TRST TELEFON 24-95

Trg Venezia ex Giuseppina, Riva Grumula 2

priporoča svojim odjemalcem v mestu, in na deželi
svojo zalogo prvovrstnih istrskih, italijanskih in dal-

matinskih črnih in belih vin po najnižjih cenah.
Ima na deželi svoji podružnici pri **Marku
Znidaršiču v Sežani** in pri **g. Martinu
Čebokin na Kozini**

Kimečko delavska gospodarska zadruga

v Dobravljah na Goriškem

priporoča svojim cenjenim odjemalcem svojo
veliko zalogo izbornih pristnih
vipavskih vin po zmernih cenah

Vsi in od **povsod**, ki prihajate v Trst: zasebniki,
trgovci, župani, uradniki i. t. d. izvolite se oglasiti v
moji trgovini in nakupite česar potrebujete na drobno
ali na debelo.

Kam pa naj bi šli drugam?

Sprejmite moje srčne in domače pozdrave!

Na svidenje?

J. ŠTOKA - TRST

ULICA MILANO ŠT. 37

(prej Molino piccolo 19)

založna knjigarna, trgovina s papirjem, zaloga vseh
pisarniškiških predmetov i. t. d., cigaretnih papirčkov,
vseh vrst i. t. d.

Ljubljanska kreditna banka

Podružnica v Trstu.

Centrala v Ljubljani.

Podružnice: Celje, Celovec, Gorica, Sarajevo, Split

Delniška glavnica: K 15.000.000

Rezervni zaklad: K 3.600.000

Obavljaja vse v bančno stroko spadajoče posle. Sprejema
vloge v lirah na hranilne knjižice proti 3 1/2% obre-

stovanju, na žiro-račune proti 3% obrestovanju.

Za na odpoved vezane vloge plača obresti po dogovoru.
Izvršuje borzne naloge in daje v najem varnostne celice.

Tel. št. 5-18.

Blagajna je odprta od 9-13.

Naročnikom „Njive“!

S prihodnjo številko poteče rok naročnine za prvo
četrtletje. Ker smo si v svesti, da se cenjeni naročniki
odzovejo našemu vabilu za nadaljno naročnino, uljudno
prosimo, da nam blagovolijo s priloženimi nakaznicami
poslati to zahtevajoči znesek, da zamoremo pravočasno
vknjižiti, ter, da ne bomo prisiljeni (kar bi nam bilo
jako žal) prenehati s pošiljanjem vestnika. Dolžnost
vsakega slovenca je, da je naročen na nas vestnik, ki
je edini na našem ozemlju.

Upraviništvo vestnika „Njiva“.

Prot. trg. tvrdka A. FERFOLJA

Veletrgovina z vinom
žganimi pijačami
in deželnimi pridelki

TRST - Ul. Torre bianca 22

TELEFONO ŠI. 18-07

Prihodnja
številka „NJIVE“
izide v četrtek dne 31. julija

JADRANSKA BANKA

Delniška glavnica K 30,000.000. Reserve K 8,500.000

CENTRALA: TRST

Via Cassa di Risparmio 5. ☐ Via S. Nicolò 9

PODRUŽNICE:

Dubrovnik, Dunaj, Kočor, Ljubljana,
Metković, Opatija, Split, Šibenik,
Zadar. -- EKSPOSITURA: Kranj

Obavlja vse v bančno stroko spadajoče posle

SPREJEMA VLOGE

na hranilne knjižice proti $3\frac{1}{2}\%$ letnim
obrestim v bancogiro-prometu proti
 3% letnim obrestim. Na odpoved na-
vezane zneske sprejema po najugod-
nejših pogojih, ki se imajo pogoditi
od slučaja do slučaja

Daje v najem varnostne predaje (Safes deposits)

Blagajna posluje od 9 do 13